

Duitsland en de omgang met de nationale vlag

Tentoonstelling 'Flagge zeigen' in Bonn en Leipzig

Achtergrond - 26 maart 2009

Duitsland hangt de vlag weer uit. Zeker sinds het in eigen land gehouden WK voetbal in 2006, toen het land doordrenkt raakte van zwart-rood-goud. Het Haus der Geschichte in Bonn toont de verschuiving in de omgang met nationale symboliek en eigenwaarde. “Een gezond patriottisme sluimerde al langer”, zegt curator Angela Stirken. “En terecht.”

Een voetbalinterland is de gelegenheid bij uitstek om te pronken met nationale symbolen. Maar tijdens het EK voetbal in 2008 ging ‘Tagesthemen’, het Duitse equivalent van ‘NOVA’, pijnlijk in de fout. Terwijl de presentator een reportage over het Duitse elftal aankondigde, schitterde op de achtergrond de Duitse driekleur. Zij het in de verkeerde kleurvolgorde.

Het gebruik van Duitse nationale symboliek als de vlag, de adelaar of het volkslied lijkt nog wat onwennig, maar dat verandert snel. “Het is een goed teken dat wij nu onbevanger met onze vlag om kunnen gaan”, sprak bondspresident Horst Köhler begin december 2008 bij de opening van de tentoonstelling. Want de nationale driekleur moet volgens hem ook buiten het voetbal zelfbewustzijn uitstralen. “Een geslaagde democratie heeft een symbool nodig.”

Dat is de belangrijkste aanleiding voor de tentoonstelling 'Flagge zeigen - die Deutschen und ihre Nationalsymbole'. Voor het vrolijke voetbalsymboliek van 2006 is een lange weg afgelegd. Het zestigjarig bestaan van de Bondsrepubliek en de twintigste herdenking van de val van de Muur in 2009 zetten de Duitse nationale symboliek extra in de schijnwerpers.

Schaduwen van het verleden

“Twintig jaar geleden was deze tentoonstelling niet mogelijk geweest”, zegt curator en samensteller Angela Stirken. De Muur stond nog overeind en in West-Duitsland werden nationale symbolen nog sterker dan nu geassocieerd met het Derde Rijk. “In de Bondsrepubliek werd het politieke klimaat vooral gedomineerd door de links-liberale elite”, aldus Stirken. “Zeker met het oog op het Duitse verleden ging die krampachtig om met onze nationale symbolen.”

Onnodig vindt ze, want de Duitse driekleur is juist de meest aansprekende reclame voor de democratie. “De Bondsrepubliek is een succesverhaal dat nu zestig jaar duurt”, aldus Stirken. “Eigenlijk zijn Duitsers daar al langer trots op, en terecht denk ik. Het wordt nu alleen openlijker uitgedragen.”

De aanvankelijk moeizame omgang met Duitse allegorieën is terug te voeren op de twee dictaturen die Duitsland heeft gekend – het Derde Rijk en de DDR. Symboliek is elementair voor de verheerlijking van een totalitair regime. Volgens de curator vormt de politieke functie van een nationaal symbool de kern van de tentoonstelling. De bezoeker moet zich afvragen of deze dwingend, beangstigend of juist bindend werkt.

Deze vraag dringt zich meteen aan de bezoeker op als hij de tentoonstellingsruimte betreedt. De confrontatie met archiefbeelden van een uitzinnig redevoerende Hitler voor een enorme swastika geeft het antwoord.

Ook de symboolpolitiek van de DDR laat weinig te raden over. Borstbeelden van Lenin en Stalin geven duidelijk aan binnen welke ideologische lijnen de ‘eerste Duitse arbeiders- en boerenstaat’ in 1949 is gesticht.

Het onderscheid met West-Duitsland kwam pas tien jaar later tot uiting. In 1959 werd het Oost-Duitse staatswapen met de hamer en de passer ingevoerd, na een jarenlange ruzie met de Bondsrepubliek over het alleenrecht op de driekleur.

Onbezoedelde driekleur

Een vitrine verderop toont het historische eindoordeel over de DDR. Het is een Duitse vlag waar met geweld het Oost-Duitse staatswapen vanaf is gerukt. Kort voor de hereniging haalden DDR-burgers hun gram op het gehate symbool dat de Brandenburger Tor in Berlijn tooide. Zwart-rood-goud, dat staat voor heel Duitsland, als politieke en staatkundige en vooral democratische eenheid. En misschien nog wel belangrijker; de driekleur is niet door een totalitair systeem bezoedeld.

Dat de Duitse driekleur teruggaat tot de mislukte democratische revolutie van 1848 of de eerste Duitse democratie, de Republiek van Weimar, is vrijwel nergens in de tentoonstelling te zien. Nadat symboolgebruik in het Derde Rijk, de DDR en West-Duitsland is behandeld, treedt in het herenigde Duitsland langzaam een proces van normalisatie op, om in 2006 te culmineren in een zwart-rood-goude vlaggenzee.

Revanchistische tendensen

Het succes van het Duitse elftal is niet het enige waardoor het taboe op

vlagvertoon is gebroken. Duitsland wordt door de buitenwacht, maar ook door zichzelf minder krampachtig gecontroleerd op revanchistische tendensen, denkt Stirken. "Wij zijn zeker na de aanslagen van 11 september niet meer de grote boeman."

Door de mondialisering en de steeds groter wordende Europese Unie is Duitsland niet langer een agressieve speler op het internationale toneel. "In deze huidige ondoorzichtige wereld wordt de behoefte aan iets 'eigens' steeds groter", stelt Stirken. "Regeringen en systemen komen en gaan. Maar een nationaal symbool is blijvend en biedt houvast. Dit zie je ook in de landen om ons heen."

Toch is volgens bondspresident Köhler een waarschuwing op zijn plaats. Want nationale symbolen wekken herinneringen en gevoelens op. "Dat is zowel de kracht als het gevaar", zo sprak hij bij de opening van de tentoonstelling. Mensen kunnen nog steeds door symbolen worden verleid en hun enthousiasme kan voor verkeerde doeleinden worden gebruikt.

Dat is volgens Stirken niet meer aan de orde. "Iedere Duitser, ongeacht zijn afkomst, ras of geloof, mag best trots zijn op zijn land", aldus de curator. "Maar er is een groot verschil met het verleden. Deze vaderlandsliefde sluit niemand meer uit."

De tentoonstelling Flagge zeigen - die Deutschen und ihre Nationalsymbole was in het voorjaar 2009 te zien in het Haus der Geschichte in Bonn en daarna, tot 4 oktober 2009, in het Zeitgeschichtliches Forum in Leipzig.

Afb. 2: Symboolpolitiek van het Derde Rijk zoals op deze ansichtkaart: 'De valg is meer dan de dood'. Afb.: Haus der Geschichte Bonn

Afb. 3: Het doek 'Café Deutschland' van de Duitse schilder Jörg Immendorf uit 1983. Afb.: Haus der Geschichte Bonn

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/3211/duitsland-en-de-omgang-met-de-nationale-vlag>